

13 Vanhuus ja sosiaalityö

vetäjät: professori Marjaana Seppänen, HY ja akatemiaturkija Teppo Kröger, JY

Torstai 15.2. klo 15.00—17.00, paikka LS8

- 15.00—15.30 *"Työryhmän avaus"* akatemiaturkija Teppo Kröger, Jyväskylän yliopisto
- 15.30—16.00 *"Gerontologisen sosiaalityön muotoutuminen: kansainvälisiä ja kansallisia kehityslinjoja"* emeritus professori Simo Koskinen, Lapin yliopisto
- 16.00—16.30 *"Vanhussosiaalityön menetelmät"* projektisuunnittelija Susanna Kaisla, SOCCA- pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus
- 16.30—17.00 *"Sosiaalinen vanhuksen moniammatillisessa kuntoutuksessa"* YTL Riitta-Liisa Kinni, Kuopion kaupunki

Perjantai 16.2.2007 klo 9.00—11.00, paikka LS8

- 9.00–9.30 *"Yhteisvastuu ja yhteiskunnan vastuu vanhusten hoivapalveluiden järjestämisessä"* projekti-koordinaattori Kirsi Kuusinen-James, HY/Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia
- 9.30–10.00 *"Vanhusten kotisiivous – hoivaa vai palvelua?"* Tutkija Tanja Kuronen, HY/Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia
- 10.00–10.30 *"Sosiaalista pääomaa pienen maalaispitäjän eläkeläisparlamentista ja purumummojen kohtaamisista"* vanhustyönjohtaja Aili Nuorala, Alavieskan kunta
- 10.30–11.00 *"Loppusanat"* professori Marjaana Seppänen, Helsingin yliopisto

Abstraktit

Teppo Kröger

Työryhmän avaus

Simo Koskinen

Gerontologisen sosiaalityön muotoutuminen: kansainvälisiä ja kansallisia kehityslinjoja

Puheenvuorossa esitellään vanhussosiaalityön muotoutumista sekä kansainvälisesti että suomalaisen kehityksen näkökulmasta. Vanhussosiaalityö erikoisalana omaksuttiin Yh-

dysvalloissa jo 1950-luvulta lähtien, mutta erityisesti Pohjoismaissa sosiaalityön merkitys vanhusten tukemisessa on säilynyt vähäisenä aina 1980-luvulle saakka. Alustuksessa pohditaan kehityskulkujen taustalla olevia tekijöitä ja jäsennetään erityisesti suomalaiselle kehitykselle merkityksellisiä tekijöitä.

Suomessa yksi vanhussosiaalityön muotoutumisen kannalta merkittävä tapahtuma oli Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen vanhustenhuollon kurssi vuonna 1981. Sen jälkeen vanhussosiaalityö on vähitellen vahvistunut. Tällä hetkellä monet merkit viittaavat siihen, että gerontologinen sosiaalityö on vakiintumassa erikoisalaksi, jonka tietoperustaa rakennetaan ja työn sisältöä sekä menetelmiä kehitetään aktiivisesti.

Susanna Kaisla

Vanhussosiaalityön menetelmät

Esittelen puheenvuorossani Gerontologisen sosiaalityön kehittämishankkeessa projektipäällikkönä toimivan Hanna-Liisa Liikasen artikkelia gerontologisen sosiaalityön menetelmistä. Artikkelin kirjoittamista on motivoinut havainto siitä, että sosiaalityön menetelmien soveltuvuutta gerontologiseen sosiaalityöhön on tutkittu vähän ja kirjatut käytännön kokemuksetkin ovat satunnaisia (mm. Ylinen & Rissanen 2004; Hokkanen et al. 2006).

Pääkaupunkiseudulla toteutettavan Gerontologisen sosiaalityön kehittämishankkeen (2005–2007) yhtenä tavoitteena oli kehittää vanhussosiaalityöhön soveltuvia menetelmiä. Tavoitetta lähestyttiin kartoittamalla, kuvaamalla ja kehittämällä jo käytössä olevia menetelmiä. Sosiaalityöntekijöille esiteltiin uusia menetelmiä ja pohdittiin heidän kanssaan niiden soveltuvuutta vanhustyöhön.

Hanna-Liisa Liikanen on koonnut sosiaalityön menetelmistä matriisin, jossa hän arvioi sosiaalityön menetelmien soveltuvuutta vanhussosiaalityön asiakasryhmien ongelmatilanteiden ratkaisuisissa (Liikanen 2007).

Hän nostaa huomion kohteeksi sosiaalityön asiakasryhmistä fyysisesti huonokuntoiset, dementoituneet, psyykkisesti sairaat, päihdeongelmaiset, kaltoinkohdellut, yksinäiset ja turvattomat, kriisitilanteissa olevat, vanhuspariskunnat, iäkkäät omaishoitajat ja puutteellisesti asuvat.

Menetelmiä ovat palveluohjaus, toiminnalliset ryhmät, muistelutyö, biograafinen haastattelu, läheisneuvonpito ja gerontologisen sosiaalityön käyttämä asiakasneuvonpito. Työvälineistä puolestaan huolikartta ja ehkäisevät kotikäynnit.

Artikkeli julkaistaan Seppäsen, Kariston ja Krögerin toimittamassa Vanhuus ja sosiaalityö – kirjassa.

Riitta-Liisa Kinni

Sosiaalinen vanhuksen moniammatillisessa kuntoutuksessa

Kuntoutus on osa menetelmäkokonaisuutta, jolla pyritään edistämään vanhuspoliittisia tavoitteita mahdollisimman pitkään jatkuvasta kotihoidosta. Sosiaalityö näyttäytyy kuntoutuksessa osana moniammatillista vanhustyötä; kyseessä olevassa tutkimuksessa sairaalan moniammatillisen työn kontekstissa.

Tapaustutkimuksessa on tarkasteltu yhtä vanhuskuntoutujaa ja hänen kuntoutukseensa ja hoitoonsa sairaalassa osallistuneita työntekijöitä: sosiaalityöntekijää, fysioterapeuttia, kahden hoitajaa ja lääkäriä. Aineisto on tuotettu haastattelukeskusteluissa pääosin tarinmuodossa ja sitä on lähestytty sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta. Analyysimenetelmänä on käytetty jäsenkategorisoinnin analyysia. Varsinaisena tutkimuskysymyksenä on, miten iäkkään kuntoutujan sosiaalinen identiteetti rakentuu sairaalan moniammatillisessa työssä – miten kuntoutuja eri ammattilaisten ja itsensä puheessa rakentuu ja miten nämä identiteetit suhteutuvat toisiinsa. Ulkomaisina vertailukohteina voi mainita Susan Whiten (esim. 2002, 2003) ja Joanna Latimerin (esim. 1997) Iso-Britanniassa tekemät tutkimukset.

Yhtenä tutkimuksen alakysymyksenä oli tarkastella sitä, miten sosiaalinen tutkitun työryhmän ja asiakkaan puheissa näyttäytyy.

Tarkastelen sosiaalista:
sosiaalisena toimintakykynä
sosiaalityönä

Toimintakyky on vanhustyössä, kuntoutuksessa ja terveydenhuollossa eri ammatillisille asiantuntijuuksille yhteinen käsite. Kokonaisvaltaisen, moniammatillisesti toteutettavan, kuntoutuksen ajatusta vastaa kokonaisvaltaisen toimintakyvyn käsite, joka sisältää fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen. Tutkimuksen aineistossa sosiaalinen toimintakyky nousee monipuolisesti esille kaikkien toimijoiden puheissa. Toimijat puhuvat sosiaalisista verkostoista, esimerkiksi omaisista. Lisäksi he puhuvat sosiaaliturvasta ja palveluista. Myöskin vertaistuesta puhutaan. Aineisto antaisi viitteitä myös siitä, että perinteistä jakoa sosiaaliin, psyykkiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn ei ole helposti tehtävissä. Myöskin hoito- ja muiden toimintapäätösten perustaksi vaadittavaa toimintakyvyn mitattavuutta voi problematisoida. Arjen näkökulma nousee voimakkaasti esille kuntoutujan subjektiivisen toimintakyvyn selonteoissa. Tämä on selkeä erottava tekijä kuntoutujan ja ammattilaisten rakentamien identiteettien välillä: kuntoutujan puheessa rakentuu palveluiden avulla arjesaan pärjääjä, ammattilaisten puheessa laitoshoidon tarvitsija. Arjella tarkoitan tässä ei-institutionaalista elämää. Pärjääjä on matkalla instituutiosta arkielämään, palvelukeskukseen menijä laitoshoidon tarvitsijana sijoittuu instituutioon.

Sosiaalityön asema moniammatillisen työn kontekstissa näyttäytyy tässä tapaustutkimuksessa muista irrallisena ja jossain määrin muiden päätöksille alisteisena asiantuntijuutena. Eri ammattilaisten näkemyksissä ei ole tässä suhteessa eroa. Kuntoutujan selonteoissa sosiaalityö ei esiinny. Käsittelen toimijoiden puheissa syntyneitä kuntoutuskuvia, jotka sisältävät toimijoita, suhteita ja toimintakyvyn määritelmiä, joita selonteoista nousi esille. Nämä kuntoutuskuvat voi nähdä situationaalisina konteksteina, jotka kertovat, millaisena kukin toimija kuntoutuksen osastolla ymmärtää ja mitä merkityksiä se sisältää.

Sosiaalityön intervention paikka nähdään tässä aineistossa raha-, jatkohoito- ja sosiaaliturva-asioiden hoitamisena jonkun toisen antamalla toimeksiannolla. Tarkastelen interven-

tioita tarkemmin Simo Koskisen määrittelemän gerontologisen sosiaalityön sosiaalisen asiantuntijuuden kolmen ulottuvuuden mukaan.

Tämä konstruktionistisella otteella toteutettu tapaustutkimus antaa tietoa sosiaalityön arjesta eräässä moniammatillisessa terveydenhuollon kontekstissa. Sen pohjalta on mahdollista käydä yleistä keskustelua nykytilanteesta ja kehittämistarpeista. Kiinnittyminen instituution sijasta asiakkaan arkielämään, tasavertainen vuorovaikutus moniammatillisessa työssä ja gerontologisen sosiaalityön menetelmäosaamisen kehittäminen nousevat tulosten perusteella kehittämiskohteiksi.

Pe 16.2. klo 9–11

Kirsi Kuusinen-James

Yhteisvastuu ja yhteiskunnan vastuu vanhusten hoivapalveluiden järjestämisessä

Hyvinvointivaltion ja perheiden vastuun rajat hoivapalveluiden järjestämisestä ovat tällä hetkellä hakemassa uutta muotoaan. Pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin on kuulunut vahva julkinen ja yhteiskunnan vastuu, joka on nyt murtumassa. Julkinen sektori ei todennäköisesti kykene säilyttämään nykyisenkaltaista hoidon ja hoivan kapasiteettiä yli 75-vuotiaiden ikäryhmässä suurten ikäluokkien saavutettua korkean iän. Jussi Simpuran (2003, 160) mukaan väestörakenteen muutos vaikeuttaa aikaisemmille sukupolville annettujen hyvinvointisitoumusten täyttymistä.

Mitä julkisen vastuun kaventuminen merkitsee ja mihin sen ennen kantama vastuu siirtyy? Miten eri sukupolvet näkevät tämä muutoksen ja miten muutos vaikuttaa naisin ja miehiin? Miten hoivavastuun uudelleenjako vaikuttaa sukupolvien välisiin suhteisiin?

Haluan tutkimuksessani selvittää, kuka hoivaa tällä hetkellä Päijät-Hämeessä ja keitä hoivattavat henkilöt ovat. Olen lisäksi kiinnostunut siitä, millainen käsitys päijäthämäläisillä henkilöillä on hoivan järjestämisen vastuutahoista ja millaista halukkuutta /mahdollisuuksia heillä olisi ottaa enemmän vastuuta läheisensä hoivasta. Tutkimuksen aineiston muodostaa hyvinvointibarometri 2005 tutkimus, joka toteutettiin syksyllä 2005. Vuoden 2005 syyskuussa kerättyyn kyselyyn vastasi 2110 päijäthämäläistä ja vastausprosentti oli 37,6. (Tutkimusraportti Haapola, Ilkka & Karisto, Antti & Konttinen, Riikka 1/2006: Huomaamaton Hämeen helmi- Päijät-Hämeen alueellisen hyvinvointibarometrin 2005 tuloksia valmistui 6.4.2006). Tässä tutkimuksessa pureudutaan tarkemmin hoivavastuun jakautumiseen sukupolven, sukupolven ja muiden mahdollisten selittäjien avulla

Simpura Jussi (2003):Hyvinvoinnin tasojen ja erojen politiikat Teoksessa Tuula Helne, Raija Julkunen, Jouko Kajanoja, Sini Laitinen-Kuikka, Tiina Silvasti, Jussi Simpura (toim.) Sosiaalinen politiikka Juva : WS Bookwell Oy

Tanja Kuronen

Vanhusten kotisiivous – hoivaa vai palvelua?

Väestö vanhenee, ja vanhenevan väestön toivotaan asuvan kotonaan mahdollisimman kauan. Monet kotonaan asuvat vanhukset selviävät arkisista toimistaan ilman apua, monet eivät. Kotisiivous on siivottu pois monen kunnan palveluntarjonnasta, ulkoistettu tai yksityistetty, säästösyistä tai valinnan tuloksena, jotta voidaan keskittyä varsinaiseen hoivaan. Mitä seurauksia tästä on? Onko siivoaminen ylipäättään välttämätöntä, onko siivouskyvyttömällä vanhuksella oikeus saada siivousapua, onko siivous hoivapoliittinen kysymys, mikä on niukkenevan hyvinvointivaltion vastuu? ”Ihmisille itselleen, yksityisille yrityksille ja kansalaisyhteiskunnalle esitetään nykyistä suurempaa roolia ja vastuuta myös vanhuksista huolehtimisen järjestelyissä (Tedre 1999, 22).” Voidaanko siivous huoletta yksityistää markkinoiden, naapuriavun ja omaisten hoidettavaksi, ja millä perusteilla?

Tässä artikkelissa hahmottelen vanhusten kotisiivoustyön erityispiirteitä vanhuksen ja erityisesti kotityöntekijän näkökulmasta. Tarkastelen ensin kotia ja sen merkitystä ikääntyväle asukkaalle. Sitten erittelen kotiin tuotavan avun käsitteitä, hoivaa ja palvelua, sekä hoivan ja siivouksen välistä rajanvetoa. Lopuksi pohdin asiakkuutta ja työntekijyyttä kotiapua tarjoavan organisaation ja vähän hyvinvointivaltionkin kannalta. ”Hyvinvointityön ammattien muuttuessa on syytä kysyä, ketkä siivoavat ja kylvettävät silloin, kun ihminen itse ei pysty ja millaisissa yhteiskunnallisissa asemissa he tuota työtä tekevät (Tedre 2004, 81).”

Artikkeli perustuu pro gradu –työhöni, joka tarkastettiin syksyllä 2005 ja julkaistiin vuonna 2006.

Aili Nuorala

Sosiaalista pääomaa pienen maalaispitäjän eläkeläisparlamentista ja purumummojen kohtaamisista

Olen voinut vuosikymmeniä seurata ikäihmisten elämää hyvin läheltä sekä iäkkään äitini rinnalla, kuvataideharrastuksen parissa että virkatehtävässäni vanhainkodin johtajana ja vanhustyönjohtajana. Olen tehnyt sen huomion, mitä virikkeellisempää elämää ihminen viettää, sitä virkeämpänä ja toimintakykyisempänä hän säilyy.

Kunnassa missä asun, toimii useita eläkeläisten vapaa-ajan ryhmiä. Ryhmien toiminta on alkanut joko yhteisen liikuntaharrastuksen tai muun syyn vuoksi. Omassa tutkimustyössäni tulen keskittymään kahteen ryhmään. Toinen on purumummot ja toinen huoltoaseman eläkeläisparlamentti.

Purumummot kokoontuvat päivittäin kiertämään keskustan läheisyydessä olevaa pururataa. Ryhmän toiminta on alkanut yhteisen aamuliikunnan merkeissä toista kymmentä vuotta sitten. Aamuisin jo klo 6.30 ensimmäiset naiset tulevat odottamaan kukkakaupan pihalle muita lenkkeilijöitä. Suurin osa kävelijöistä on iäkkäitä, useita vuosia eläkkeellä olleita eri ammattiryhmissä toimineita naisia. Purumummojen tapaamisten luonne on sosiaalisliikunnallinen.

Toinen tutkittavana oleva ryhmä on huoltoasemalla kokoontuva eläkeläisparlamentti, kansan kielellä ”vaippakerho”. Miehet kokoontuvat huoltamolla päivittäin klo 10.00–12.00 välillä kahvikupposen tai kaljalasin ääreen keskustelemaan maailmanmenosta. Siinä he istuvat ikkunanvieripöydässä, josta on hyvä katsella uusia sisään tulijoita. Miehet keskustelevat ajankohtaisista asioista ja ottavat kantaa kunnallispolitiikkaan ja laajemminkin valtakunnan politiikkaan. Eräs ryhmän jäsenistä kertoi, että kokoontumisista on tullut tärkeä tapa, eikä niitä voi jättää väliin muuta kuin pakottavista syistä. Pakottavia syitä ovat häät tai hautajaiset tai eläkeläisten linja-autoretket jonnekin kauas.

Olen aloittelemassa yllä esitetystä aiheesta gradua ja olen tutkimussuunnitelmavaiheessa. Tarkoitukseni on tutkia näitä kahta vapaaehtoisesti kokoontuvaa vapaa-ajan ryhmää. Haluan saada selville, mikä on näiden kokoontumisten merkitys ryhmien jäsenten elämään.

Tutkimuksen teoreettisena lähtökohtana on sosiaalisen pääoman käsite. Tulen selvittämään, tuottavatko ryhmät sosiaalista pääomaa ja jos tuottavat, miten se ilmenee näiden ihmisten elämässä.

Marjaana Seppänen

Loppusanat